

Forensic Justice

EEN TENTOONSTELLING EN PUBLIEK PROGRAMMA
MET FORENSIC ARCHITECTURE

18 oktober 2018–27 januari 2019

GIDS / NEDERLANDS

FORENSIC JUSTICE

**Een tentoonstelling en
publiek programma met
Forensic Architecture**

**18 oktober 2018
–27 januari 2019**

Opening:
18 oktober 2018, 18.00 uur

Met een lezing door Eyal Weizman (architect, onderzoeker en directeur van Forensic Architecture, Londen) en Christina Varvia (architect, onderzoeker en vice-directeur van Forensic Architecture, Londen) om 19.30 uur.

De lezing opent het publiek programma *Propositions #7: Evidentiary Methods* dat zich voortzet op de volgende donderrdagen om 19.30 uur: 1 november 2018, 15 november 2018, 13 december 2018, 10 januari 2019 en 24 januari 2019.

BAK, basis voor actuele kunst
Pauwstraat 13a, 3512 TG Utrecht
+31 (0)30 2316125
info@bakonline.org
bakonline.org

Forensic Justice

Welkom bij het project *Forensic Justice*, dat bestaat uit een tentoonstelling en een reeks publieke programma's met Forensic Architecture.

Forensic Architecture is de naam van zowel het internationaal onderzoeksbureau als hun baanbrekende esthetisch-politieke onderzoekspraktijk. Forensic Architecture is in 2010 opgezet en bestaat uit een team van architecten, theoretici, kunstenaars, filmmakers, softwareontwikkelaars, onderzoeksjournalisten, archeologen, advocaten en wetenschappers. Hun praktijk van *forensis* is een vorm van interdisciplinair onderzoek naar uiteenlopende soorten geweld die zowel mensenrechten als de rechten van de natuur schenden. Hun praktijk wordt daadwerkelijk ingezet bij strafrechtelijke vervolgingen en biedt tegelijkertijd een kritische reflectie door middel van kunst en theorie. Forensic Architecture doet geavanceerd architectuur- en mediaonderzoek namens internationale aanklagers, mensenrechtenorganisaties en groepen die vechten voor politieke en ecologische rechtvaardigheid. De onderzoeken nemen het perspectief van het slachtoffer als uitgangspunt. Ze onthullen de verborgen werking van machtsstructuren waarin statelijk en economisch geweld aan de orde zijn, zoals gewapende conflicten, klimaatverandering, opkomende onderdrukkende politieke bewegingen en misbruik van technologische uitvindingen. Op deze wijze ontstaan er uit de onderzoeken narratieven die de heersende standpunten ten aanzien van hedendaagse conflicten ondermijnen. In de steeds sterker digitaal gemedieerde werkelijkheid – in tijden van omvangrijke data-uitwisseling en gemakkelijk verkrijgbare opnameapparatuur – biedt Forensic Architecture tevens nieuwe instrumenten en methoden om bewijs te vergaren en rechtszaken te bouwen voor publiek activisme.

Architectuur, het visuele domein, de media en de esthetiek zijn cruciale middelen voor dergelijk forensisch onderzoek. De onderzoekers betrekken hierin kunst en design als middel, en zetten data, diagrammen, kaarten en andere visualisaties in, evenals methodes als dramatische reconstructies, digitale en fysieke modellering, *mapping* en getuigenissen. Naast rechtbanken, campagnes en persconferenties, openbare demonstraties etc., fungeren publieke kunstinstellingen als cruciale openbare forums voor de verspreiding van hun bevindingen. Tegelijkertijd is kunst een van de belangrijkste domeinen om af te

wegen wat *forensic justice* inhoudt, omdat kunst ruimte biedt voor kritische analyse en tactische interventies, en deze in beweging kan brengen als onderdeel van de politieke processen die de hedendaagse wereld vormgeven.

De tentoonstelling *Forensic Justice* zoomt in op een aantal recente tactische en forensische terugvorderingen van sociale en ecologische rechtvaardigheid, die binnen de samenwerkingsverbanden van Forensic Architecture uitgewerkt werden. Elk werk toont op bewijs gebaseerde *counter forensics* die de heersende interpretaties van gebeurtenissen ondermijnen. De audiovisuele installaties zijn ontstaan uit meerdere perspectieven en worden door Forensic Architecture ingezet om, in hun woorden, ‘publieke waarheid’ te mobiliseren. Deze mobilisaties kunnen begrepen worden als, zoals de tentoonstelling voorstelt, kritische voorbeelden van *forensic justice* (‘forensische rechtvaardigheid’).

De tentoonstelling bestaat uit twee nauw met elkaar verbonden verhaallijnen: die van de sociale en ecologische rechtvaardigheid.

Op de begane grond van BAK’s tentoonstellingsruimte bevinden zich zes onderzochte zaken van verschillende schaal, die allemaal roepen om sociale rechtvaardigheid: een individu (*The Killing of Nadeem Nawara and Mohammed Abu Daher*, 2014), een gebouw (*M2 Hospital Bombing*, 2017), een stad (*The Bombing of Rafah, Gaza, Palestine, 1 August 2014*, 2015), en ten slotte de uitgestrektheid van een zee (*The Luventa*, 2018). Deze archief-achtige opstelling wordt verder aangescherpt met nog twee werken: *77sqm_9:26min*, 2017, een onderzoek naar de racistische moorden op immigranten in Duitsland in 2000–2007 en *Investigation into the Murder of Pavlos Fyssas*, 2018. In dit onderzoek staat de betrokkenheid van de politietroepen bij de moord op de jonge Griekse anti-fascistische rapper Pavlos Fyssas, in 2013 door leden van de politieke beweging Gouden Dageraad, centraal. Nadat het afgelopen september als cruciaal bewijs is gepresenteerd in een rechtbank in Griekenland, wordt dit werk, dat mede geproduceerd is door BAK, nu voor het eerst in het openbaar getoond.

De tweede verhaallijn ontvouwt zich in het Center for Contemporary Nature dat ingaat op de relatie tussen cultuur, politiek en het hedendaagse concept van natuur. De natuur wordt niet langer gezien als een onveranderlijk, eeuwig of cyclisch decor van de geschiedenis van de mens; ‘de natuur’ maakt in hetzelfde tempo als de menselijke

geschiedenis veranderingen door, met steeds verergerende terugkoppelingen met onbeheersbare gevolgen. Forensic Architecture verwijst met de term *contemporary nature* ('hedendaagse natuur') naar deze verstrengeling, die in twee cases wordt onderzocht. *Ecocide in Indonesia, 2016–2017*, benadrukt de hedendaagse moeilijkheden van rampen waar zowel mens als milieu bij betrokken zijn, die leiden tot grote hoeveelheden slachtoffers en een onomkeerbare vernietiging van de leefomgeving. *Ape Law, 2016*, kijkt naar het door mensen veroorzaakte milieugeweld tegen andere soorten. Door de geschiedenis heen hebben orang-oetans als drempelfiguren gediend tussen mens en natuur en bevinden zich momenteel aan het front van de debatten over de toekomst van wetten en rechten.

Het publieke programma *Propositions #7: Evidentiary Methods* zorgt voor verdieping in deze kwesties, en bestaat uit een reeks lezingen, filmvertoningen en workshops over forensische methodologieën en over uiteenlopende manieren waarop rechtvaardigheid geclaimd wordt op het grensgebied van esthetiek, recht, architectuur, politiek en ecologie. De reeks biedt dieper inzicht in de praktijk van Forensic Architecture, en richt zich ook op onderzoeken die niet in de tentoonstelling opgenomen zijn. De bijeenkomsten bieden ruimte voor dialoog en uitwisseling tussen concrete zaken die door Forensic Architecture zijn onderzocht en actuele politieke conflicten in Nederland en daarbuiten. Hierbij ligt de focus op technieken en innovatieve bewijsvoeringsmethoden die zich op het snijvlak van rechten, kunst, politiek en het veranderende medialandschap bevinden en die in de forensische praktijk toegepast worden. De reeks is samengesteld in samenwerking met Nick Axel (architectuurtheoreticus, Amsterdam).

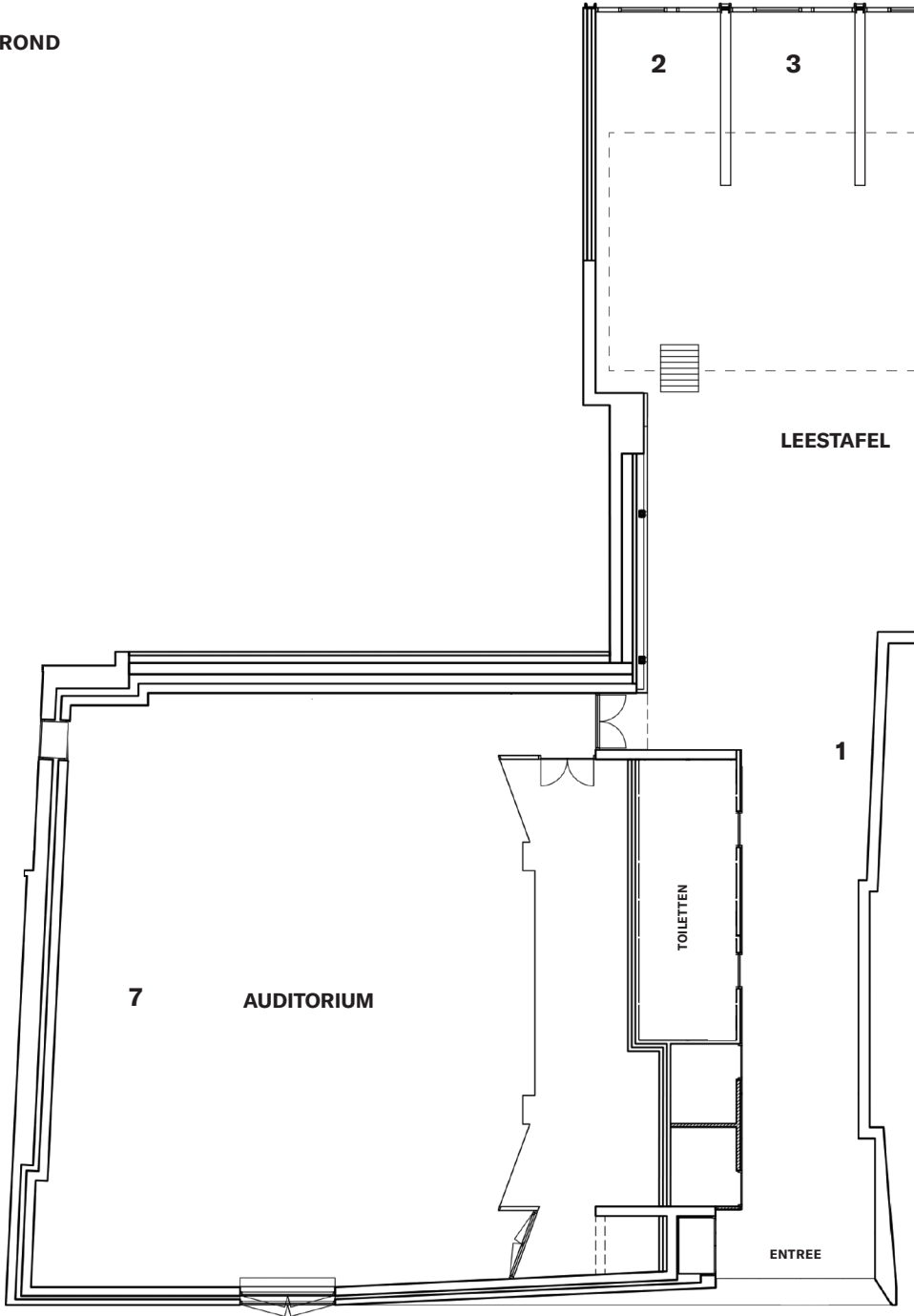
Forensic Architecture is genomineerd voor de Britse Turner Prize 2018. Eerder dit jaar ontvingen zij de prestigieuze Princess Margriet Award for Culture, uitgereikt door de European Cultural Foundation, Amsterdam.

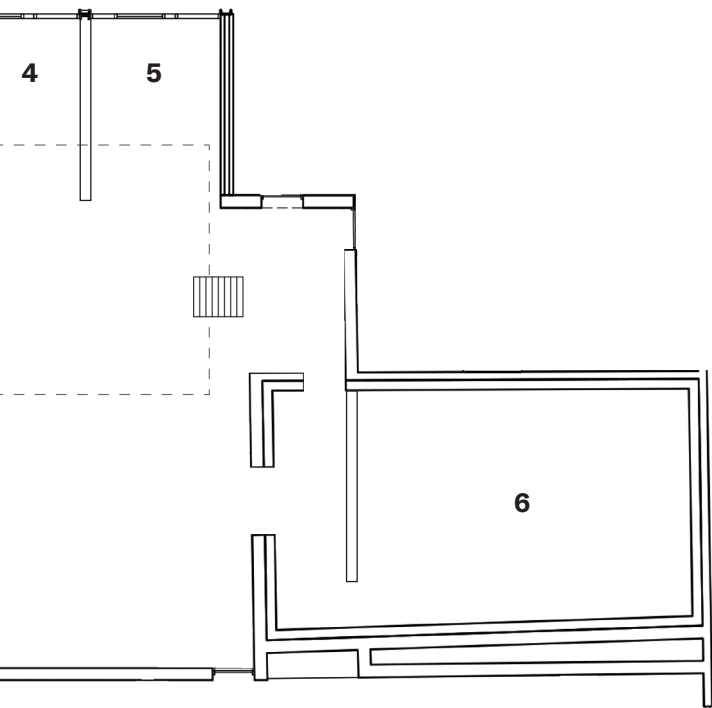
Het project is deel van BAK's onderzoekstraject *Propositions for Non-Fascist Living (2017–2020)*. Het vindt plaats in een geïmproviseerde omgeving tussen de periodes van de gefaseerde renovatie van BAK's pand, waarmee de ervaring van de doorlopende architecturale transformatie gedeeld wordt met het publiek.

Het BAK-Team

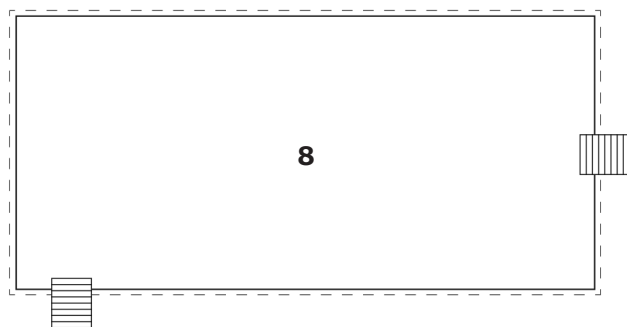
PLATTEGROND

BEGANE GROND

MEZZANINE

WERKEN IN DE TENTOONSTELLING

1.

Mengele's Skull

INSTALLATIE MET VIDEO, 00:39 MIN. EN BOEK *MENGELE'S SKULL: THE ADVENT OF FORENSIC AESTHETICS*, THOMAS KEENAN EN EYAL WEIZMAN, 2012

In 1984 werden door de Braziliaanse politie in de buitenwijken van São Paulo de menselijke resten aangetroffen van een persoon waarvan beweerd werd dat het Josef Mengele was, de 'beul van Auschwitz'. De beste forensische experts ter wereld onderzochten het skelet. Gebruikmakend van elementen van Mengele's biografie, foto's en medische dossier, doorliep het forensische team een systematische reconstructie van de gebeurtenissen in het leven van Mengele, zoals fysiek vastgelegd in de vorm en textuur van zijn botten.

Richard Helmer, een Duitse patholoog en fotograaf, ontwikkelde de videografische techniek van 'gezicht-schedel overlapping', waarbij een videobeeld van een portretfoto geplaatst wordt over dat van een schedel om te bepalen of beide dezelfde persoon betreffen. Op de monitor kon Helmer de overlapping besturen, het gezicht in tweeën delen, de foto van het gezicht verwijderen om de schedel te bekijken en omgekeerd. Het was een perfecte match: het videobeeld van de foto kon exact over dat van de schedel geplaatst worden. Het was een gezicht, gevouwen om een schedel, subject om object, een beeld van het leven om een beeld van de dood.

Dit was een keerpunt in de forensische antropologie, en de techniek die op de schedel van Mengele toegepast werd zou het fundament worden voor het forensisch onderzoek voor mensenrechten. Hoewel

het hier toegepast werd op een dader, zou het later gebruikt worden om slachtoffers van onderdrukking te helpen identificeren.

Sinds het midden van de jaren tachtig zijn forensische opgravingen van oorlogsslachtoffers een krachtig historisch, politiek en juridisch middel geworden voor het opeisen van sociale rechtvaardigheid. Beginnend in Argentinië met pogingen om de verdwenen slachtoffers van de onderdrukking te identificeren en bewijs te leveren in rechtszaken die volgden na het einde van de juntaregimes, heeft de onderzoekspraktijk van de forensische antropologie zich in de daaropvolgende decennia wereldwijd verspreid.

2.

The Killing of Nadeem Nawara and Mohammed Abu Daher

2014, VIDEO, 14:44 MIN.

Op 15 mei 2014 werden twee Palestijnse tieners, Nadeem Nawara en Mohammad Abu Daher neergeschoten en gedood in de stad Beitunia, in de Westelijke Jordaanoever. Dit vond plaats na een protest dat het zestigjarig jubileum van de stichting van Israël markeerde, een gebeurtenis dat onder Palestijnen bekend staat als de Nakba.

Namens de NGO Defense for Children International Palestine (DCI) en de ouders van de tieners heeft Forensic Architecture geavanceerd ruimtelijk- en mediaonderzoek gedaan naar de moord.

Forensic Architecture analyseerde en synchroniseerde meerdere media die

de moorden hebben vastgelegd, zoals camerabewakingssystemen, nieuwsbeelden van televisie en foto's, evenals getuigenissen van ter plekke aanwezige personen en bewijs dat verzameld werd uit geluidssignalen van geweschoten.

De audio-analyses van de geweschoten vormden de sleutel om vast te leggen dat dodelijke scherpe munitie gebruikt werd in schietpartij en geen rubberkogels zoals werd beweerd door de Israëlische autoriteiten. Verder kwam er uit dit onderzoek naar voren dat Ben Deri, de politieagent die de tieners had neergeschoten, zich bewust was van het feit dat hij scherp schoot en dat hij zijn daden probeerde te verbergen. Deze forensische audio-analyse van de opgenomen bestanden is gebaseerd op vergelijkingen van de geluidsfrequenties van de afgevuurde projectielen. Het geluid, dat gevisualiseerd werd in zogenaamde 'spectrogrammen', gaf een duidelijk onderscheid aan tussen het signaalspectrum van de scherpe munitiekogels en dat van de rubberkogels. De analyse leverde bewijs voor de Israëlische ontkenning en identificeerde zelfs de moordenaar. Deri werd in november 2014 gearresteerd voor doodslag van Nawara (maar niet van Abu Daher) en werd terechtgesteld. Ondanks het overweldigende bewijs dat Deri de tieners opzettelijk heeft gedood, gingen de aanklagers akkoord met een strafvermindering, waarbij Deri schuld bekende voor slechts nalatig doden.

Dit onderzoek maakte deel uit van door burgers geïnitieerde inspanning die Israël

dwong om zijn oorspronkelijke ontkenning over het gebruik van scherpe munitie in de doding terug te trekken. Het onderzoek werd ook gepresenteerd voor het Amerikaanse Congres als een voorbeeld van Israëls breuk van de Amerikaans-Israëlische wapenovereenkomst.

OPDRACHTGEVER: Defense for Children International Palestine (DCI) namens de ouders van Nadeem Nawara en Mohammad Mahmoud Odeh Abu Daher
 FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Nick Axel (projectcoördinator), Jacob Burns en Steffen Krämer
 AUDIO-ONDERZOEK: Lawrence Abu Hamdan

3.

M2 Hospital Bombing

2017, VIDEO, 04:47 MIN.

Volgens de verslaglegging van de Syrian American Medical Society, werd het Omar Bin Abdul Aziz-ziekenhuis, dat ook bekend staat als M2, tussen juni en december 2016 veertien keer door pro-regeringstroepen onder vuur genomen. Deze aanvallen werden voornamelijk uitgevoerd met lucht-grondraketten, maar ook met illegale clustermunitie, vatbommen, zeemijnen en artillerie. Het ziekenhuis raakte in deze periode aanzienlijk beschadigd en was meermalen niet in staat om dienst te doen. Volgens de VN was M2 halverwege augustus 2016 één van in totaal nog maar drie ziekenhuizen in Aleppo dat over intensive-care-faciliteiten beschikte, en het enige ziekenhuis met een kinderafdeling.

Foto's en video's die in en rond het ziekenhuis gemaakt zijn, hielpen Forensic Architecture bij hun analyse van de gevolgen van deze bombardementen. Ieder stukje filmbeeld legde slechts een

klein deel van het gebouw vast, maar door deze fragmenten te combineren en vergelijken, slaagde Forensic Architecture erin om het gebouw als een 3D-model te reconstrueren. Hierdoor konden de precieze locaties van de bombardementen bepaald worden, samen met de daardoor toegebrachte schade. Dit 3D-model werd het medium waarmee tussen diverse beelden en video's van de verschillende gebeurtenissen genavigeerd kon worden, om zo een samenhangend verhaal van de verwoesting te construeren.

Er zijn in het ziekenhuis een aantal bewakingscamera's die continu opnames maken en de bombardementen hebben vastgelegd. Forensic Architecture heeft van iedere camera de locatie en kijkrichting vastgesteld en heeft het videomateriaal hiervan geïntegreerd, om samen met de beelden van handmatig bediende film- en fotocamera's een virtuele ruimte te scheppen. Hierdoor ontstaat een tastbare relatie tussen deze media en kunnen hun posities onderling geverifieerd worden. Eén video-opname in het bijzonder, die toont hoe personeel het gebouw verlaat, was cruciaal bij het bepalen van de geolocatie van het ziekenhuis, omdat deze een gemeenschappelijk kenmerk van de op satellietbeelden zichtbare gebouwde omgeving onthulde. Zo kon een ruimtelijke verbinding gemaakt worden die alle andere fragmenten aan deze precieze locatie verankert, waardoor bewijs geboden wordt voor het scala en de veelvoud van de bombardementen, wat vragen opwerpt over de opzet achter dit destructieve patroon van gebeurtenissen.

FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Christina Varvia (projectcoördinator), Adam Noah, Nicholas Masterton en Samaneh Moafi

4. ***The Bombing of Rafah, Gaza, Palestine, 1 August 2014***

2015, VIDEO, 09:05 MIN.

Vrijdag 1 augustus was de meest dodelijke en destructieve dag van de Gaza-oorlog van 2014.

Amnesty International en Forensic Architecture hebben zich ingezet om een verhalend verslag van deze dag samen te stellen. Omdat hen de toegang tot de Gazastrook ontzegd was, moesten ze hun onderzoek uitvoeren op basis van duizenden online beschikbaar gemaakte foto's en filmbeelden en van materiaal dat door de bewoners van Rafah en journalisten direct aan Forensic Architecture gestuurd werd. Omdat bij beelden die op sociale media gevonden worden vaak de metadata zoals tijdstip en locatie ontbreken, moest Forensic Architecture deze informatie reconstrueren door een studie te maken van visuele sporen zoals de schaduwen en vormen van door de bombardementen veroorzaakte stofwolken.

Eén van de onderzochte video's bevat twee stilstaande frames die bommen midden in hun val vastleggen, fracties voordat deze inslaan. Door de beelden in te passen in het 3D-model, was Forensic Architecture in staat om de bommen te identificeren als in de VS gefabriceerde MK-84/GBU-31 JDAMs, die elk een ton aan explosieven bevatten. Omdat dit type munitie afgeworpen werd

op een door burgers bewoond gebied, werd in de eerstvolgende rapportage van Amnesty International gesproken van een oorlogsmisdaad.

Het gedetailleerde model dat hier gepresenteerd wordt, toont de werktekening die tijdens dit onderzoek door Forensic Architecture ontwikkeld werd, op basis van een satellietfoto van oostelijk Rafah genomen op 1 augustus 2014 om 11.39 uur 's ochtends. Het bevat notities van alle vormen van bewijs die aangetroffen en geverifieerd werden. Het wordt duidelijk dat het bombardement op Rafah van 1 augustus 2014 gericht was op het verwoesten van de tunnels onder de stad waarin een Israëlische soldaat door Hamasstrijders meegenomen was. Dit was een poging om de geheime militaire opdracht Hannibal Directive uit te voeren, die, wanneer een Israëlische soldaat in vijandelijke handen valt, het Israëlische leger toestemming geeft om de gevangene tot doelwit te maken, om zodoende de mogelijkheid van een gevangenenuitruil uit te sluiten. In mei 2016 werd de Hannibal Directive door Israël als wet geschrapt, nadat de toepassing ervan op 1 augustus 2014 door juridische experts aangehaald werd als het meest treffende voorbeeld van de strijdigheid ervan met het internationaal recht.

IN OPDRACHT VAN: Amnesty International
 FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Christina Varvia (projectcoördinator), Nick Axel, Camila E. Sotomayor, Vere Van Gool, Francesco Sebregondi, Jacob Burns, Jamon Van Den Hoek, Hania Halabi, Shourideh C. Molavi, Gustav A. Toftgaard, Dorette Panagiotopoulou, Rosario Güiraldes en Susan Schuppli
 IN SAMENWERKING MET: Al Mezan, Kent Klich, Chris Cobb-Smith, Marc Gaarlasco, Ana Naomi de Sousa, John Pines, Mohammed Abdullah, Mahmoud AbuRahma, Angela Gaff en Jonathan Littell

Als bewijs gepresenteerd aan het Internationaal Strafhof in Den Haag en de VN-onderzoekscommissie die het conflict in Gaza van 2014 onderzocht.

5.

FORENSIC OCEANOGRAPHY & FORENSIC ARCHITECTURE

The Iuventa, 18 June 2017

2018, VIDEO, 33:45 MIN.

Al lang voor de huidige dramatische culminatie van vijandig beleid tegen immigranten dat na de verkiezingen van 2018 geëscaleerd is, wordt door de Italiaanse regering – in afstemming met andere regeringen van EU-lidstaten en overheidsdiensten – een tweevoudige strategie toegepast om de Middellandse Zeeroute naar Europa af te grenzen. De reddingsactiviteiten van NGO's worden gedelegitimeerd en gecriminaliseerd zodat zoek- en reddingswerkzaamheden steeds beperkter worden, met dodelijke effecten als gevolg. Tegelijkertijd is het beleid ook om de Libische autoriteiten te steunen in het tegenhouden van vertrekkende migranten en het terugnemen van hen die op zee onderschept worden, waardoor ze aan gevaar en mensenrechtenschendingen blootgesteld worden. In de loop van 2017 breidden dit soort operaties zich uit om te resulteren in wat Forensic Oceanography *Mare Clausum* noemt: de gesloten zee.

Naast andere gevallen, onderzocht Forensic Oceanography de inbeslagname van het NGO-reddingsschip de Iuventa. De aan de Duitse NGO Jugend Rettet ('jeugd redt') toebehorende Iuventa werd door de Italiaanse justitie in beslag genomen onder verdenking van 'hulp bij illegale migratie' en samenspanning met smokkelaars.

De inbeslagname voltrok zich slechts dagen nadat deze NGO, samen met meerdere andere organisaties, geweigerd had een 'gedragscode' te ondertekenen die hun reddingswerk zou hebben ingeperkt.

Met gebruik van videodocumentatie afkomstig van verschillende betrokken actoren, en gefaciliteerd door de toename aan digitale technologie van met name mobiele telefoons, werd er door Forensic Oceanography een unieke vorm van 3D-modellering ontwikkeld. Het werk biedt een tegenonderzoek waarin aangetoond wordt dat de versie van gebeurtenissen van de autoriteiten uit valse beschuldigingen bestaat. Het project maakt deel uit van het doorlopende analytisch onderzoek van Forensic Oceanography over de ruimtelijke en esthetische factoren die de Middellandse Zee omvormen tot een gemilitariseerd grensgebied waar talloze migranten voortdurend en onder ons toezien oog om het leven komen.

FORENSIC OCEANOGRAPHY TEAM: Charles Heller en Lorenzo Pezzani
FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Nathan Su, Christina Varvia en Eyal Weizman

6. *Investigation into the Murder of Pavlos Fyssas*

2018, INSTALLATION WITH VIDEO, 37:29 MIN., MUURPRINT,
RAPPORT

In de nacht van 17 september 2013 werd de jonge Griekse rapper Pavlos Fyssas in zijn woonbuurt Keratsini in Athene vermoord door leden van Gouden Dageraad. De getuigenverslagen stellen dat de politie ter plaatse aanwezig was en bij de misdaad

toekeek toen deze plaatsvond, zonder preventief op te treden.

Het incident vond plaats op het moment dat Gouden Dageraad meer zelfvertrouwen kreeg door hun toetreden tot het Griekse parlement en een groeiende populariteit genoot onder bepaalde groepen, terwijl ze tegenover anderen (vooral migrantengemeenschappen) een sterkere intimiderende rol gingen spelen. Deze explosieve mix van institutionele legitimiteit en geweld op straatniveau werd verder versterkt doordat de politie tolerant bleek tegenover de groeiende kracht van de paramilitaire structuur en neonazistische ideologie van de organisatie. Hoewel een aantal parlamentsleden van Gouden Dageraad momenteel terechtstaan voor moord en deelname aan strafbare activiteiten, bleef de vervlechting tussen de politie en de organisatie onopgehelderd.

Tegen deze achtergrond heeft Forensic Architecture de rechtbankdocumenten, bewakingsbeelden en de over de politie- en ambulanceradio gevoerde gesprekken van de nacht geanalyseerd, om hieruit een omvattend beeld te scheppen van de gebeurtenis, dat vervolgens door de advocaten van de familie Fyssas aan het hof is voorgelegd. De samenstelling van de documenten bevestigt op vastberaden wijze de langdurige, structurele, geheime verstandhouding tussen de staat, zijn politiemacht en de extreemrechtse bewegingen die de pijlsnelle opkomst van neofascistische ideologieën in het dagelijks leven faciliteerde. Deze verstandhouding zorgt dat de omstandigheden voor moorden zoals die op Fyssas en de angstaanjagende

normalisering van hedendaagse fascismes in stand worden gehouden.

Het werk is gemaakt in opdracht van de familie van Pavlos Fyssas en is gecoproduceerd door BAK.

FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Christina Varvia, Stefanos Levidis en Simone Rowat
 MET: Eyal Weizman, Sarah Nankivell, Nicholas Masterton, Stefan Laxness, Sofia Georgovassili, Dorette Panagiotopoulou en Fivos Avgerinos
 MET DANK AAN: Lawrence Abu Hamdan en Shakeeb Abu Hamdan

7.

77sqm_9:26min

2017, INSTALLATIE MET DRIEKANAALS VIDEO, 28:54 MIN., RECONSTRUCTIEVIDEO, 15:14 MIN., TAPIJT MET PLATTEGROND

Tussen 2000 tot 2007 werd Duitsland op schrikbarende wijze in de greep gehouden van een reeks racistische moorden op immigranten, gepleegd door de neo-nazigroep Nacionalsozialistische Untergrund (NSU). Het onderwerp van *77sqm_9:26min*, het onderzoek door Forensic Architecture, is de negende van tien van dit soort moorden: de moord op Halit Yozgat, 21, die op 6 april 2006 gepleegd werd in het door Yozgat en diens familie gerunde internetcafé in Kassel. Ten tijde van de moord was een agent van de Duitse inlichtingendienst (Verfassungsgeschutz), Andreas Temme, ter plaatse. Temme ontkende echter getuige te zijn geweest van de moordaanslag.

77sqm_9:26min is een reconstructie van de beslissende tijdsspanne van 9 minuten en 26 seconden waarin de misdaad zich voltrok op de 77 vierkante meter van het internetcafé.

De centrale video-triptiek geeft een beeld van de reeks heropvoeringen die door Forensic Architecture binnen dezelfde tijdsspanne ondernomen werden, zowel digitaal weergegeven als uitgevoerd in een fysiek model op ware grootte (een plattegrond van het fysieke model is op het tapijt van de installatie uitgetekend). Het opnieuw afspelen van exacte fysieke bewegingen evenals het digitale spoor van alle aanwezigen werd mogelijk gemaakt door honderden documenten die uit het politieonderzoek gelekt werden: foto's, computer- en telefoonlogboeken, getuigenverklaringen evenals de door Temme zelf opgevoerde politiereconstructie van Temmes activiteit in het café. Forensic Architecture heeft deze heropvoering zelf weer opnieuw opgevoerd (de opname hiervan maakt deel uit van de installatie), maar behandelt deze niet als een eenvoudige representatie van de gebeurtenis, maar als een voortzetting van het geweld en de onrechtvaardigheid met andere middelen.

Het onderzoek heeft vastgesteld dat de getuigenis van Temme onjuist was. De grotere kwestie, of de Duitse overheidsinstellingen in werkelijkheid betrokken waren bij de acties van de radicaal-rechtse groeperingen, blijft nog onopgehelderd. De NSU-rechtszaak zal volgens verwachting eind 2018 tot een besluit komen. De analyse van Forensic Architecture – deze 'microkosmos' die de plaats inneemt van de grotere, verbijsterende politieke controversie die het 'NSU-complex' genoemd wordt – doorkruist steeds de verschillende fora, van parlementaire enquêtes tot culturele

instellingen, van openbare demonstraties tot het strafhof, op zoek naar waarheid en forensische rechtvaardigheid.

Tijdens BAK's evenementen in het auditorium is dit werk niet volledig toegankelijk. Haal een ticket bij de balie om de tentoonstelling op een ander moment kosteloos opnieuw te bezoeken.

OPDRACHTGEVER: Unravelling the NSU Complex; Initiative 6 April; Haus der Kulturen der Welt (HKW), Berlijn; documenta 14, Kassel; The Institute of Contemporary Arts, Londen

FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Christina Varvia (project- en onderzoekskoördinator), Stefanos Levidis, Simone Rowat, Omar Ferwati, Nicholas Masterton, Yamen Albadin, Ortrun Bargholz, Eeva Sarlin, Bob Trafford, Franc Camps Febrer, Sarah Nankivell, Hana Rizvanolli, Chris Cobb Smith (adviseur) en Lawrence Abu Hamdan (adviseur)

IN SAMENWERKING MET: Ayşe Güleç/Unraveling the NSU Complex, Initiative 6 April en documenta 14; Natascha Sadr Haghighian/Unraveling the NSU Complex en Initiative 6 April; Fritz Laszlo Weber/Unraveling the NSU Complex, Initiative 6 April en documenta 14; Cordula Hamschmidt/Haus der Kulturen der Welt, Berlijn; Khaled Abdulwahed; Cem Kayan; Vanina Vignal; Sebastian Bodirsky Unraveling the NSU Complex; dr. Salvador Navarro-Martinez/Imperial College London; Grant Waters/Anderson Acoustics; Armament Research Services (ARES); Mihai Meirosu/Nvision Audio; Christopher Hupe/Haus der Kulturen der Welt, Berlijn; Frank Bubenwer; Gozen Atila; Markus Mohr/Unraveling the NSU Complex; Mathias Zieske; Serdar Kazak/Unraveling the NSU Complex en Initiative 6 April; Norma Tiedemann; en Basak Ertur

Gepresenteerd aan de Duitse Parlementaire Enquête (juni 2017) en aan de Parlementaire Enquête van Hessen (25 augustus 2017).

8. **Center for Contemporary Nature** 2016-DOORLOPEND

Het Center for Contemporary Nature (CCN) gaat in op de verhouding tussen cultuur, politiek en het hedendaagse concept van de natuur. De natuur wordt niet langer gezien als een onveranderlijk, eeuwig of cyclisch decor van de

geschiedenis van de mens; de 'natuur' maakt in hetzelfde tempo als de menselijke geschiedenis veranderingen door, met steeds verergerende terugkoppelingen met onbeheersbare gevolgen. Het is deze verstregeling waar Forensic Architecture naar verwijst met de term contemporary nature ('hedendaagse natuur'). Zoals in de periode na de Tweede Wereldoorlog tal van 'centra voor hedendaagse cultuur' verschenen, maken de uitdagingen die voortkomen uit klimaatverandering het noodzakelijk om 'centra voor hedendaagse natuur' op te richten.

GEÏNITIEERD DOOR: Forensic Architecture met Fundación Internacional Baltasar Garzón (internationaal advocaat Baltasar Garzón's stichting voor mensenrechten en universele jurisdictie), Madrid; m7red, Buenos Aires en Haus der Kulturen der Welt, Berlijn

CCN houdt zich bezig met een wereldwijde reeks case studies waarin milieuverwoesting en politiek conflict met elkaar verstrengeld zijn, en probeert technieken van bewijsvoering en nieuwe publieke forums te ontwikkelen om dergelijke situaties aan de orde te stellen.

Ecocide in Indonesia

2016-2017, INSTALLATIE, DIVERSE ONDERDELEN WAARONDER VIDEO, 11:03 MIN. EN DIGITALE AFDRIJVEN

In 2015 werd in de Indonesische gebieden van Kalimantan en Sumatra meer dan 21.000 vierkante kilometer bos- en turfand door branden verwoest. De rook afkomstig van het grote aantal brandhaarden vormde een enorme wolk die een gebied besloeg van een paar honderd kilometer lang en een paar kilometer breed. Bewegend naar het noorden en westen, spreidde deze rookwolk zich uit van Indonesië tot Maleisië, Singapore, het zuiden van Thailand en Vietnam. Volgens chemische analyses van de rook bevatte deze meer

koolstof, methaan, ammonium en cyanide dan de totale jaarlijkse uitstoot van de Duitse, Britse of Japanse industrie. Wetenschappers waarschuwden dat deze gebeurtenis meer dan honderdduizend premature overlijdensgevallen veroorzaakt kan hebben, en bijdraagt aan de versnelde opwarming van de aarde richting het afgesproken maximum van 2 graden Celsius, en daarmee aan het door aardopwarming extremer worden van potentiële en reële rampen.

Fundación Internacional Baltasar Garzón (FIBGAR), de stichting van internationaal advocaat Baltasar Garzón, heeft Forensic Architecture opdracht gegeven om bewijs te verzamelen voor de oorzaken en gevolgen van bosbranden in Indonesië, zodat er in een aantal landen een internationale rechtszaak gevoerd kan worden. Ook werd Forensic Architecture gevraagd een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van een politiek en juridisch vocabulaire om het verband tussen menselijk geweld en milieugeweld aan de orde te stellen. Ecocide is een indirecte vorm van geweld, en daarom anders dan oorlog, politieke onderdrukking, schendingen van mensenrechten, misdaden tegen de mensheid en genocide. De gevolgen van ecocide zijn verspreid in tijd en ruimte. De causale structuren waar ecocide van afhankelijk is zijn niet lineair, direct en eenduidig, maar hebben eerder het karakter van een krachtenveld.

FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Samaneh Moafi (projectcoördinator), Jason Men, Christina Varvia, Nicola Czyz, Nabil Ahmed en Paulo Tavares
IN SAMENWERKING MET: FIBGAR (Baltasar Garzón en Manuel Vergara), Mauricio Corbalán en Pío Torroja/m7red

Ape Law

2016, INSTALLATIE, DIVERSE ONDERDELEN WAARONDER DIGITALE AFDRIJVEN, 3D-GEPRINTE TAKKEN, BOEK EN VIDEO'S (11:53 EN 02:01 MIN.)

Onder de slachtoffers van de Indonesische bosbranden horen de inheemse orang-oetans. Door de geschiedenis heen leven de orang-oetans in het grensgebied tussen de mensheid en de natuur (orang in het oorspronkelijke Maleis betekent 'mensen [*orang*] van het bos [*hutan*]'). Na de heftige reeks bosbranden van de afgelopen twee decennia is het aantal orang-oetans dat nog in Borneo en Sumatra leeft met 20.000 verminderd. Terwijl hun nabijheid tot de mens in de achttiende eeuw geschat werd op basis van fysieke gelijkenis, zijn nu de neurologische, genetische, sociale en taalkundige gelijkenissen bepalend in het debat over de toekomst van wetten en rechten die op orang-oetans van toepassing zijn. Zijn apen objecten van de wet of subjecten ervan? Moet het doden van orang-oetans beschouwd worden als moord?

Er worden hier drie grenstoestanden in onderling verband gebracht: de grens die door het bos gevormd wordt: een schuivende ecologische grens; de grens van de wet: de politieke grens van het territorium en de soevereiniteit; en de grens van de menselijke soort: de grenstoestand van datgene wat als menselijk wezen geaccepteerd kan worden. Een verschuiving die op één punt wordt aangebracht zet alle andere grenstoestanden op losse schroeven.

FORENSIC ARCHITECTURE TEAM: Eyal Weizman (hoofdonderzoeker), Samaneh Moafi (coördinator), Christina Varvia, Paulo Tavares, Nabil Ahmed, Sophie Springer, Lorenzo Pezzani en Jason Men
IN SAMENWERKING MET: Mauricio Corbalán en Pío Torroja/m7red

Post-scriptum

Het laatste beeld bij het Center for Contemporary Nature is een foto van een orang-oetanschedel, een mensenhand en een GIS-meter (geografisch informatiesysteem). De resten van de orang-oetan werden in een ondiep graf aangetroffen, wat lijkt op een poging om het doden te verhullen en blijkt geeft dat de daders inzagen dat het om een misdaad ging. De GIS-afleesapparatuur bepaalt van het graf de absolute locatie in relatie tot de planeet. Als afsluiter van de tentoonstelling maakt dit beeld een claim over de rechten van orang-oetans en de rechten van de natuur. Het verwijst ook terug naar het begin van de tentoonstelling: naar de schedel van Mengele. Als de schedel van Mengele getuigt van twintigste-eeuwse genocide, is deze orang-oetanschedel een getuigenis van de eenentwintigste-eeuwse uitbreiding van genocide naar ecocide. Maar wat er voorgesteld wordt, is niet om de rechten van de mens naar de apen uit te breiden, maar wellicht het tegendeel: dat collectieve, ecologische, 'orang-oetanrechten' onlosmakelijk die van de mens behelzen.

Propositions #7: Evidentiary Methods

PUBLIEK PROGRAMMA

Propositions #7: Evidentiary Methods – het publieke programma in de context van de tentoonstelling *Forensic Justice* en dat deel uitmaakt van BAK's reeks *Propositions for Non-Fascist Living* (2017-2020) – gaat dieper in op de notie van forensische rechtvaardigheid in een serie lezingen, filmvertoningen en workshops over verschillende methoden om, in de meerdimensionale ruimte van esthetiek, recht, architectuur, politiek en ecologie, claims te uiten. Het programma zorgt voor een dieper inzicht in de werken van, of gemaakt in samenwerking met, Forensic Architecture, inclusief onderzoeken die geen deel van de tentoonstelling uitmaken. De bijeenkomsten zijn vooral gericht op de technieken en innovatieve bewijsvoeringsmethoden op het raakvlak van recht, kunst, politiek en het veranderlijke medialandschap dat in de forensische praktijk toegepast wordt, en scheppen de gelegenheid voor een dialoog en uitwisseling tussen de concrete zaken die door Forensic Architecture onderzocht zijn en andere lopende politieke conflicten in Nederland en daarbuiten. De reeks is opgezet in samenwerking met Nick Axel (architectuurtheoreticus, Amsterdam).

18 oktober 2018

19.30-21.30 uur

(Opening tentoonstelling *Forensic Justice* vanaf 18.00 uur)***Propositions #7/1: Counter Forensics***

Met Eyal Weizman (Forensic Architecture, Londen) en Christina Varvia (Forensic Architecture, Londen)

1 november 2018

19.30-21.30 uur

Propositions #7/2: Geosync

Met Stefan Laxness (Forensic Architecture, Londen) en Gamze Hızlı and Özlem Zingil (Hafiza Merkezi [Truth Justice Memory Center], Istanbul)

15 november 2018

19.30-21.30 uur

Propositions #7/3: Testify

Met Ana Naomi da Sousa (Forensic Architecture, Londen) en Papa Sakho en Jo van der Spek (Migrant 2 Migrant Foundation, Amsterdam)

13 december 2018

19.30-21.30 uur

Propositions #7/4: Reenact

Met Stefanos Levidis (Forensic Architecture, Londen), Natascha Sadr Haghighian (People's Tribunal "Unraveling the NSU Complex" en Initiative 6 April, Kassel) en Lisa Ito (Concerned Artists of the Philippines, Manilla)

10 januari 2019

19.30-21.30 uur

Propositions #7/5: Sense

Met Samaneh Moafi (Forensic Architecture, Londen) en Channa Samkalden (Prakken d'Oliveira, Amsterdam)

24 januari 2019

19.30-21.30 uur

Propositions #7/6: Archive

Met Ariel Caine (Forensic Architecture, Londen), Jessica de Abreu (The Black Archives, Amsterdam) en Yasmine Eid-Sabbagh (kunstenaar en onderzoeker, Tyre)

Het programma is onder voorbehoud van wijzigingen.

Tickets kunnen besteld worden via Eventbrite.

BIOGRAFIEËN

Forensic Architecture is een onderzoeksbureau dat bestaat uit architecten, kunstenaars, filmmakers, journalisten, softwareontwikkelaars, wetenschappers, advocaten en een uitgebreid netwerk van medewerkers uit diverse werkgebieden en disciplines. Sinds de oprichting in 2010 door architect en onderzoeker Eyal Weizman, houdt Forensic Architecture zich bezig met de ontwikkeling en verspreiding van nieuwe bewijsvoeringstechnieken en het uitvoeren van geavanceerde architectuur- en mediaonderzoeken ten behoeve van internationale aanklagers, mensenrechten- en maatschappelijke organisaties, en daarnaast groepen van politieke en milieuactivisten, waaronder Amnesty International, Human Rights Watch, B'tselem, Bureau of Investigative Journalism en de Verenigde Naties. In 2018 is Forensic Architecture genomineerd voor de Britse Turner Prize. Eerder dat jaar kregen ze de Princess Margriet Award for Culture uitgereikt door de European Cultural Foundation, Amsterdam. Het werk van Forensic Architecture is onder andere tentoongesteld in The Institute of Contemporary Arts, Londen, 2018; White Box Project Space, Zeppelin University, Friedrichshafen, 2018; Onsite Gallery, OCAD University, Toronto, 2018; documenta 14, Kassel, 2017; MACBA (Museu d'Art Contemporani de Barcelona), Barcelona, 2017; La Biennale di Venezia, Venetië, 2016. Forensic Architecture is gevestigd bij Goldsmiths, University of London, Londen.

Forensic Oceanography is een onderzoeksproject binnen onderzoeksbureau Forensic Architecture, dat in 2011 is opgezet door de in Londen gevestigde architect en onderzoeker Lorenzo Pezzani en de in Tunis gevestigde filmmaker en onderzoeker Charles Heller. Forensic Oceanography werd gestart bij wijze van steun aan een coalitie van NGO's die rekenschap eiste voor de sterfgevallen onder migranten in de Middellandse Zee, terwijl hetzelfde gebied onder nauwe surveillance stond vanwege de door de NAVO geleide interventie in Libië. Samen met een groot netwerk van NGO's, wetenschappers, journalisten en activistische organisaties heeft Forensic Oceanography kaarten, visualisaties en mensenrechtenrapportages geproduceerd, waarmee het geweld tegen migranten op zee wordt gedocumenteerd en het zichtbaarheidsregime, dat door de surveillance in dit betwiste gebied wordt opgelegd, aan de kaak wordt gesteld. Hun werk is onder andere tentoongesteld in: Manifesta 12, Palermo, 2018; The Institute of Contemporary Arts, Londen, 2018; de 11e Shanghai Biennale, Shanghai, 2016. Forensic Oceanography is gevestigd bij Goldsmiths, University of London, Londen.

COLOFON

Deze gids is gepubliceerd ter gelegenheid van de tentoonstelling en het publieke programma *Forensic Justice*, georganiseerd door BAK, basis voor actuele kunst, Utrecht van 18 oktober 2018–27 januari 2019.

GIDS

TEKSTEN:

Maria Hlavajova en Wietske Maas op basis van de onderzoeksbeschrijvingen door Forensic Architecture

REDACTIE ENGELSE TEKSTEN:

Mariëlle S. Smith en Whitney Stark

REDACTIE NEDERLANDSE TEKSTEN:

Hidde van Greuningen en Steffie Maas

VERTALINGEN ENGELS-NEDERLANDS:

Thijs Vissia

COÖRDINERENDE REDACTIE:

Steffie Maas

ONTWERP:

Sean van den Steenhoven voor Leftloft, Milaan

TENTOONSTELLING *FORENSIC JUSTICE*

GECEUREERD DOOR:

Deze tentoonstelling is ontwikkeld in gesprekken tussen het BAK-team en Forensic Architecture

GEPRODUCEERD DOOR:

Hidde van Greuningen en het BAK-team

COMMUNICATIE:

Steffie Maas

INSTALLATIETEAM:

Goof Kloosterman, Alfredo Alejandro Navarrete Cortés, Daniel de Roo, Jun Saturay en Monique Sep

EDUCATIEPROGRAMMA:

Jo-Anneke van der Molen en Wietske Maas

PUBLIEK PROGRAMMA *PROPOSITIONS #7: EVIDENTIARY METHODS*

SAMENGESTELD DOOR:

Nick Axel in dialoog met Wietske Maas en Maria Hlavajova

GEPRODUCEERD DOOR:

Hidde van Greuningen, Ine van Leeuwen en het BAK-team

COMMUNICATIE:

Steffie Maas

GEORGANISEERD DOOR HET BAK-TEAM:

Hidde van Greuningen, productie; Maria Hlavajova, algemeen en artistiek directeur; Ine van Leeuwen, kantoor- en productieassistentie; Daniel Lodeweges, gebouwbeheer; Steffie Maas, communicatie; Wietske Maas, discours & publicaties; Niels van Mil, financiën & administratie; Jo-Anneke van der Molen, educatie; Alfredo Alejandro Navarrete Cortés, kantoormedewerker; Eva Postema, zakelijk directeur; Jun Saturay, gebouwonderhoud en technische ondersteuning; Monique Sep, installatieteam; Whitney Stark, onderzoek & fellowship-programma; Bart Witte, huisvesting en renovatie; en hosts: Julia Alting, Anouk van Amsterdam, Jolijt Bosch, Alfredo Alejandro Navarrete Cortés, Tessel Janse, Pleun van Lieshout, Sophie Mulder, Katerina Pappa, Alieke van der Perk, Evelyn Reijnders, Rianne Riemens en Esther Smeenk

DANKWOORD

Met speciale dank aan: Forensic Architecture, in het bijzonder aan Samaneh Moafi, Sarah Nankivell, Simone Rowat, Chantal Stehwien, Christina Varvia en Eyal Weizman; Nick Axel, Amsterdam; Sofía Hernández Chong Cuy, Witte de With, Rotterdam; Frans-Willem Korsten, Utrecht; Marieke Kuik, Utrecht; Matteo Lucchetti, Brussel; Lise Mathol, European Cultural Foundation, Amsterdam; en Katherine Watson, European Cultural Foundation, Amsterdam

De lezing door Eyal Weizman en Christina Varvia ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling *Forensic Justice* – onderdeel van de publieke programmareeks *Propositions #7: Evidentiary Methods* – is georganiseerd in samenwerking met de European Cultural Foundation, Amsterdam, als onderdeel van hun programma om het werk van de laureaten van de Princess Margriet Award for Culture uit te lichten. Forensic Architecture ontving deze prijs in 2018.

Forensic Justice is mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Mondriaan Fonds, het publieke stimuleringsfonds voor beeldende kunst en cultureel erfgoed. Het Mondriaan Fonds droeg middels het experimenteerreglement bij aan het honorarium van de kunstenaars.

BAK's hoofdpartner op het gebied van onderwijs en onderzoek is Hogeschool voor de Kunsten Utrecht.

De activiteiten van BAK worden mogelijk gemaakt door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Gemeente Utrecht.

bakonline.org

[#bakutrecht](https://twitter.com/bakutrecht)